

Jahongir RAJABOV,
O'zbekiston Milliy universiteti tadqiqotchisi
E-mail: akbarutamuradov1@gmail.com

O'zbekiston Milliy universiteti professori A.Utamuradov taqrizi asosida

JAMIYAT MODERNIZATSIYALASHUVI SHAROITIDA FUQAROLAR SIYOSIY ONGI XUSUSIYATLARI

Аннотация

Maqola jamiyatni modernizatsiya qilish sharoitida fuqarolarning siyosiy ongining o'ziga xos xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Ishda ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlar bilan bog'liq holda aholining siyosiy qarashlari, qadriyatlar va munosabatlarining o'zgarishi tahlil qilinadi. Globallashtirish, axborotlashtirish va raqamlashtirish jarayonlarining siyosiy ong shakllanishiga ta'siriga alohida e'tibor qaratilmoqda. Nazariy tahlil va empirik ma'lumotlar asosida zamonaviy dunyoda siyosiy ong rivojlanishining asosiy tendensiyalari va ularning siyosiy barqarorlik va demokratik taraqqiyotga ta'siri o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Ong, siyosiy ong, jamiyatni modernizatsiya qilish, siyosiy qarashlar, siyosiy qadriyatlar, siyosiy qarashlar, siyosiy barqarorlik, demokratik rivojlanish, ijtimoiy o'zgarish, siyosiy o'zgarishlar, ommaviy ong.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛИТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ ГРАЖДАН В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА

Аннотация

Статья посвящена исследованию особенностей политического сознания граждан в условиях модернизации общества. В работе анализируются изменения политических взглядов, ценностей и установок населения в связи с социально-экономическими и политическими изменениями. Особое внимание уделено влиянию процессов глобализации, информации и цифровизации на формирование политического сознания. На основе теоретического анализа и эмпирических данных изучены основные тенденции развития политического сознания в современном мире и их влияние на политическую стабильность и демократическое развитие.

Ключевые слова: Сознание, политическое сознание, модернизация общества, политические взгляды, политические ценности, политические взгляды, политическая стабильность, демократическое развитие, социальные изменения, политические изменения, общественное сознание.

CHARACTERISTICS OF THE POLITICAL CONSCIOUSNESS OF CITIZENS IN THE CONTEXT OF MODERNIZATION OF SOCIETY

Annotation

The article is devoted to the study of the characteristics of the political consciousness of citizens in the context of modernization of society. The work analyzes changes in political views, values and attitudes of the population in connection with socio-economic and political changes. Particular attention is paid to the influence of globalization, information and digitalization on the formation of political consciousness. Based on theoretical analysis and empirical data, the main trends in the development of political consciousness in the modern world and their impact on political stability and democratic development are studied.

Key words: Consciousness, political consciousness, modernization of society, political views, political values, political views, political stability, democratic development, social changes, political changes, public consciousness.

Kirish. Ijtimoiy o'zgarishlar konsepsiyasi juda ko'p qirrali bo'lib, u ijtimoiy tuzilmalar, amaliyotlar, yangi ijtimoiy guruhlarining paydo bo'lishi yoki eskilarining mavjudligi, o'zaro ta'sir va xatti-harakatlar shakllarini o'z ichiga oladi. Ijtimoiy muhitda "(uning turli darajalarida - mikro-, mezo-, makro-darajada) atrof-muhit, demografik, texnologik, iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy-madaniy, ijtimoiy-psixologik (va hok.) shakldagi tezligi, ko'lam, murakkabligi, yo'nalishi har xil bo'lgan o'zgarishlar sodir bo'ladi"[1]

Mazkur o'zgarishlarning barchasi turli sabablarga ko'ra yuzaga keladi (omillar, manbalar), ularning ketma-ketligini qayta tiklash juda qiyin, chunki ularning soni ko'p va ular o'rtasida g'alati munosabatlar mavjud. Tuzilmaviy (ijtimoiy guruhlarining manfaatlari va qadriyatlar), me'yoriy (me'yorlar va urf-odatlar tizimi) va xulq-atvor (individual imtiyozlar) omillar muhim ahamiyatga ega, lekin, ijtimoiy o'zgarishlar manbalarini to'liq ifodalab bera olmaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ijtimoiy o'zgarishlar turli xil konfiguratsiyalarda sodir bo'ladi sotsiolog V.Murning fikricha, ijtimoiy o'zgarishlarning o'nta modelini ajratib ko'rsatish mumkin, ular o'z yo'nalishiga ko'ra farqlanadi: 1) bosqichma-bosqich va uzluksiz o'sish; 2) bosqichma-bosqich evolyutsiya; 3) evolyutsiyaning nomutanosib sur'atlari tamoyiliga asoslangan notekis rivojlanish; 4) siklik o'sish; 5) tarmoqlangan, ko'p chiziqli dinamika; 6) siklik vektorsiz dinamika; 7) logistik o'sishi; 8) logistik egri chiziqqa mos ravishda payashish; 9)

eksponensial o'sish; 10) kamayib boruvchi eksponensial tarzda payashish.

Ijtimoiy o'zgarishlarning o'zi juda ko'p qirrali bo'lganligi sababli, uni o'rganish o'zgarishlarning tabiati va yo'nalishini tushuntirishga mo'ljallangan turli xil nazariy va uslubiy yondashuvlar doirasida olib borilishi mumkin. Ijtimoiy fanlarda uchta sotsiologik makronazariya: formatsion, sivilizatsiya va modernizatsiya nazariyalari mavjud. Ularning safida modernizatsiya paradigmasiga qiziqish asosan 1980-yillarning oxiridan boshlab fundamental siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy-madaniy o'zgarishlarni o'rganishda kognitiv samaradorlikka umid qilish bilan izohlanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Modernizatsiya paradigmasi XX asrning o'rtalarida Yevropa mustamlaka imperiyalarining qulashi va Osiyo, Afrika va Lotin Amerikasida ko'plab "yosh davlatlar"ning paydo bo'lishi sharoitida shakllantirildi. Ularning oldida keyingi rivojlanish yo'llarini tanlash muammosi yuzaga keldi. Modernizatsiya (an'anaviylikdan zamonaviylikka o'tishni tezlashtiradigan) dasturi AQSH va G'arbiy Yevropa olimlari va siyosatchilari tomonidan kommunistik taraqqiyot yo'nalishiga muqobil sifatida 1950-yillarda - 1960-yillarning boshlarida Uchinchi dunyo mamlakatlariga taklif qilingan. Modernizatsiyaga oid turli tahliliy oqimlar va nazariy an'analar rivojlanish muammolari bo'yicha yagona fanlararo qiyosiy nazariya, aniqrog'i, modernizatsiya nazariyalariga birlashdi, bu uchinchi dunyo evolyutsiyasiga turtki berishda ayniqsa foydali, deb

hisoblandi. Keyinchalik, XX asrning ikkinchi yarmida modernizatsiya istiqbollari doirasida an'anaviy jamiyatidan zamonaviy sanoat jamiyatiga o'tishning turli jihatlarini, shu jumladan tarixiy jihatlarini o'rganishda muhim nazariy, uslubiy va empirik tajriba to'plandi. Shu bilan birga, asosan evolyutsionizm va funksionalizm ta'sirida shakllangan modernizatsiya paradigmasi uzoq takomil yo'lini bosib o'tdi. Modernizatsiya istiqboli uning "mazmuniga tuzatishlar kiritgan real rivojlanish jarayonlari bilan doimiy o'zaro ta'sirda rivojlangan nazariya" [2] ga misol bo'la oladi.

Modernizatsiya maktabi evolyutsiyasining quyidagi bosqichlarini ajratishimiz mumkin:

1) 1950-yillarning ikkinchi yarmi - 1960-yillarning birinchi yarmi - mumtoz modernizatsiya tadqiqotlarining tug'ilish davri va tez o'sishi; G. Almondning so'zlariga ko'ra, modernizatsiya uchunlari 1960-yillarning o'rtalariga qadar "o'sib borayotgan sanoat" edi;

2) 1960-yillarning oxiri - 1970-yillar - modernizatsiya istiqboli ichki va tashqi jiddiy tanqidga uchragan tanqidiy davr - qoloqlikning raqobatlashuvchi nazariyalaridan (qaramlik, qaram rivojlanish; 1960-yillarda shakllantirilgan), I. Vallersteynning jahon tizimi tahlili (1970-yillarning ikkinchi yarmi), neomarksizm;

3) 1980-yillar - modernizatsiya tadqiqotlari tiklanishining tanqiddan keyingi davri bo'lib, bu davrda modernizatsiya, qaramlik va dunyo tizimini tahlil qilish maktablarining yaqinlashuvi tendensiyalarini namoyon qildi;

4) 1980-yillarning oxiri - 1990-yillar - neomodernizatsiya va postmodernizatsiya tahlilining shakllanishi, asosan Markaziy-Sharqiy Yevropa va Yevroosiyo mamlakatlaridagi ulkan o'zgarishlar ta'sirida yuzaga keldi.

Modernizatsiya paradigmasi doirasida rivojlanish jarayonlarining turli tomonlarini tushuntirish uchun ko'plab nazariy, uslubiy va predmetli yondashuvlar ishlab chiqilgan. Ularning maqsadi modernizatsiya nuqtayi nazaridan qo'llaniladigan ba'zi nazariy va uslubiy modellarni (ya'ni, "voqelik" va uning nazariy portretlari o'rtasidagi izomorfizmga asoslangan ijtimoiy hodisalar o'rtasidagi munosabatlarning mavhum tasvirlari) tavsiflashdir. Bunday yondashuv modernizatsiya paradigmasi evolyutsiyasini (vaqt davomida tadqiqot yo'nalishidagi o'zgarishlarni hisobga olgan holda) to'liqroq yoritishga va uni yanada rivojlantirishning mumkin bo'lgan istiqbollari belgilashga imkon beradi.

Tahlil va natijalar. Siyosiy fanlar doktori B.Amonovning "Jamiyatni modernizatsiyalash konseptual modellarining siyosiy-falsafiy tahlili", deb nomlangan dissertatsiyasida siyosiy qadriyatlarini mintaqalarga xos xususiyatlarini modernizatsiya nazariyasi doirasida tahlil qilgan ekan, "Osiyo qadriyatlari" quyidagi omillar bilan boshqalardan ajralib turadi: jamiyat, davlat huquqi inson huquqidan ustun qo'yiladi, oila mustahkam bo'lishini xohlashadi, hukumat jamiyatga axloqiy qoidalarni joriy etishga imkon beradi, barcha jabhada ekanlik tantana qilishi "g'oya"si yoqmaydi, ota-onalar farzandlariga qattiqqo'l bo'ladi, kapitalizm talabi, shart-sharoitlariga oson moslashadi, hukumatdan ijtimoiy yordamni kutmaydi, ta'limni yuksak qadrlashadi" [3], deb mazkur mintaqaga xos siyosiy ongda qadriyatlar tizimining xususiyatlarini ko'rsatib bergan. Ushbu qarashlar siyosiy ongda an'anaviy va zamonaviy qadriyatlarining mutanosibligining o'ziga xos xususiyatlari mavjudligini tasdiqlaydi.

Eng keng tarqalgan nuqtayi nazarga ko'ra "siyosiy tranzit tuzilmasi beshta asosiy komponentdan iborat:

- tranzit uchun zarur shart-sharoitlarni shakllantirish;
- o'tishning boshlang'ich nuqtasi;
- tranzit maqsadi;
- o'tish jarayonining o'zi;
- uning sifatli tarkibda kechishi;
- tranzit natijasi" [4].

F. Shmitter o'z asarlaridan birida o'tishning 4 asosiy turini belgilaydi:

"- "majburiy o'tish", bunda asosiy siyosiy ishtirokchi boshqalarni o'yinning muayyan qoidalarini qabul qilishga majbur qiladi, transformatsiya jarayonini nazorat qilish orqali ma'lum foyda olishni kutadi, ammo, odatda, boshlangan liberallashtirish

jarayonining natijasi dastlab rejalashtirilganidan hayratlanarli darajada farq qiladi;

- "kelishilgan o'tish", uning mohiyati hukmron elita va muxolifat kuchlari o'rtasida asosiy umumiy ijtimoiy-siyosiy masalalar bo'yicha kelishuvlar tuzishdan iborat;

- "islohotlar vositasida o'tish": quyi qatlamning bosimi "yuqoridan" izchil islohotlarga olib keladi;

- nihoyat, "inqilobiy" model, uning nomidan ko'rinib turibdiki: demokratlashtirishga o'tish inqilob orqali amalga oshiriladi" [5].

Shunday qilib, demokratik siyosiy rejimga o'tish bosqichma-bosqich amalga oshiriladi va o'tish bosqichlari bir-birining ustiga chiqishi, bir-birini to'ldirishi va o'ziga xos siyosiy vaziyat bilan belgilanadigan ko'plab xususiyatlarga ega bo'lishi mumkin.

Tranzitning zaruriy shartlarini, tadqiqotchilar uchta asosiy guruhga ajratib ko'rsatadi:

- a) milliy birlik va o'ziga xoslikning mavjudligi,
- b) iqtisodiy rivojlanishning tegishli darajasi,

v) siyosiy madaniyatga demokratik qadriyatlarining joriy etilishi" [6]. Jamiyatda demokratik tamoyillar va qadriyatlarining tarqalishi va ildiz otishi ijtimoiy makon siyosiy ongda o'zgarishlar natijasida kechadi. Bu bosqichda "jamiyatning siyosiy madaniyatida o'zgarishlar ro'y beradi, chunki bu jarayon davomida ommaviy ongda demokratik qadriyatlarining ildiz otishi, elitaning asosiy munosabati va yo'nalishlari, boshqaruv uslubii, hokimiyatning eng yuqori va quyi darajalarida qaror qabul qilish o'zgarishi mumkin" [7].

Tranzitning boshlang'ich nuqtasi deganda demokratlashtirishga o'tish jarayonining boshida mamlakatda mavjud bo'lgan siyosiy rejim tushuniladi. Avtoritar yoki totalitar siyosiy rejimning mavjudligi o'tish davrining o'ziga xos xususiyatlariga ta'sir qiladi.

Tranzitning maqsadi siyosiy rejimning ma'lum bir ideal modeli bo'lib, unga erishish siyosiy qarorlar qabul qilish jarayoniga ta'sir qiluvchi elita va islohotlar tarafdori bo'lgan kuchlar tomonidan jamiyatda mavjud bo'lgan ijtimoiy ahamiyatga ega masalalarni hal qilishning yagona mumkin bo'lgan varianti sifatida ko'riladi.

Tranzit uchta asosiy bosqichda o'tadi:

- liberallashtirish;
- demokratlashtirish;
- demokratiyaning konsolidatsiyalashishi.

A.Pshevskiy demokratlashtirish jarayonini ikki bosqichga ajratadi: liberallashtirish va demokratlashtirish. Biroq, ikkinchi bosqich demokratiyani mustahkamlash bosqichini ham o'z ichiga oladi (birinchi navbatda "avtoritar rejimdan ozod bo'lish", ya'ni davlatning siyosiy tizimini demokratlashtirish, keyin esa demokratiyaning mustahkamlanishi). Liberallashtirish bosqichida tizimning avtoritar rejimga qaytish ehtimoli katta ekanligi demokratik qadriyatlarining aholi siyosiy ongida mustahkam o'rin egallamaganligi bilan izohlanadi. Bunga yo'l qo'ymaslik uchun "islohotchi elita ustunlikka ega bo'lishi hamda mo'tadil va radikal elita guruhlariga ta'sir o'tkazish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak" [8].

G. O'Donnell va F. Shmitter demokratik o'tishning uch bosqichi: liberallashtirish, demokratlashtirish va sotsializatsiya mavjudligini qayd etadi. Birinchi bosqichda hokimiyat apparati o'zgartirilmaydi, lekin inson va fuqaroning fuqarolik huquqlari doirasi kengayadi. Demokratlashtirish bosqichida "noaniqlikning institutsionallashuvi bir guruh odamlarning hokimiyati siyosiy me'yorlar va qoidalar to'plamining hokimiyati bilan almashtirilganda yuzaga keladi" [9]. Shunday qilib, demokratiyaga o'tish jamiyat hayotining barcha sohalarida qaytarib bo'lmaydigan xususiyatlarga ega bo'ladi, raqobatli saylovlardan so'ng demokratlashtirish jarayoni davlatning keyingi rivojlanishidagi ajralmas jarayonga aylanadi, bu jarayonda fuqarolar ijtimoiy-siyosiy hayotning yangi qoidalari va tamoyillari bilan tanishadilar, ya'ni ularni qayta ijtimoiylashtirish siyosiy ongda o'zgarishlar yuz bergan bo'ladi.

D.Rostou demokratlashtirishning quyidagi bosqichlarini shartli ravishda belgilaydi:

"- tayyorgarlik bosqichi, bu davrda jamiyatda tubdan bo'linish sodir bo'ladi. Uning ishtirokchilari - mavjud siyosiy

ishtirokchilar va siyosiy qarorlar qabul qilish jarayonida ishtirok etishni xohlovchi yangi siyosiy kuchlar. Rivojlanayotgan ziddiyat jamiyatni ma'lum darajada qutbga soladi (mavjud milliy birlik doirasida);

- ikkinchi bosqichda, qarama-qarshi kuchlar ongli ravishda demokratiyani mavjud muammolarni hal qilish yo'li, muayyan vaziyatda yagona mumkin bo'lgan murosa yechimi sifatida tanlaganlarida qaror qabul qilinadi;

- nihoyat, demokratik tranzitning uchinchi bosqichi - bu ko'nikish bosqichi bo'lib, bu davrda ijtimoiy va siyosiy muammolarni hal qilishning demokratik usullariga yo'naltirilganlik aholi va "professional siyosatchilar" darajasiga o'tkaziladi. Demokratik innovatsiyalar samaradorligi amalda isbotlanadi va buning natijasida jamiyatda demokratiya mustahkamlanib, unga bo'lgan ishonch ortib boradi. Barcha ijtimoiy-siyosiy ishtirokchilar yangi qoidalarga ko'nikishi kerak" [10].

Demokratiyaning konsolidatsiyalashuv bosqichida u mustahkamlanib, fuqarolar ongida demokratik ijtimoiy-siyosiy tuzum mavjudligining yangi tamoyillari ildiz otadi.

S.Hantington demokratlashtirishning uchta variantini belgilaydi:

"a) transformatsiya, bunda beshta asosiy bosqich ajratiladi va so'nggisidan tashqari, barcha jarayonlar avtoritar tuzum sharoitida sodir bo'ladi: islohotchilarning paydo bo'lishi; ularning hokimiyatga kelishi, liberallashtirish; "teskari legitimlik" - islohotchilarni konservatorlar bilan almashtirish; demokratlashtirishning o'zi, muxolifat bilan muzokaralar olib borishga majburlash (harbiy avtoritar rejimlar va bir partiyaviy tizimlar);

b) almashtirish: uch bosqich ajratiladi, ya'ni: muxolifat kurashi, tuzum qulashi, qulagandan keyingi kurash;

c) "o'zaro kelishuv" hukumat va muxolifatning o'zaro harakatlarining natijasi bo'lib, muzokaralar va kelishuvlar ehtimoli nizolar va qarama-qarshiliklar ehtimolidan ko'ra siyosiy voqelikka ko'proq adekvat bo'lsa, bu qaror qabul qilishda murosa, rejimni o'zgartirishga olib keladi" [11]. S.Hantington demokratlashtirishni jamiyat rivojlanishidagi chiziqli jarayonning bir qismi sifatida sodir bo'ladi, deb hisoblaydi.

Jamiyat modernizatsiyalashuvi va siyosiy transformatsiya jarayonlarini tasniflashning turlicha ekanligi bu hodisalarning aholi siyosiy ongi va tafakkurida qanday qabul qilinayotganligiga bevosita bog'liq. Ong obyektiv fizik vaqtning mavjudligi, balki vaqtning subyektiv xis qilinishini shakllantirishda faol ishtirok etadi. Demak, siyosiy ong siyosiy zamon yoki davrning subyektiv xis qilish, uni tasavvur etish, zamon bilan bog'liq asosiy manfaatlar, qadriyatlar va g'oyalarni anglash orqali davrning xususiyatlarini ham belgilaydi.

Vaqt fenomenologiyasida uni falsafiy aks ettirish, kundalik hayotda vaqtga hissiy munosabatni, vaqtning kategorik holatini aniqlashning oqilona usullari bilan birlashtirgan holda, uzoq davr davomida juda ko'p tushunchalar ishlab chiqilgan bo'lib, ularda vaqt va ong o'rtasidagi bog'liqlik mavjud ekanligiga oid qarashlar rivojlantirilgan. Vaqtning bunday tushunishning qisqacha tavsifini falsafadagi fenomenologik oqimning taniqli vakili E. Gusserl bergan: "Tabiiyki, barchamiz vaqt nima ekanligini bilamiz: u judayam keng tarqalgan. Biroq, biz o'zimizga vaqtning anglash haqida ma'lumot berishga, obyektiv vaqt va vaqtning subyektiv anglash o'rtasidagi to'g'ri munosabatni o'rnatishga hamda vaqtinchalik obyektivlik, umuman individual obyektivlik qanday bo'lishi mumkinligini tushunishga harakat qilishimiz bilan, vaqtning subyektiv ongda shakllantirilishi va biz vaqtning sof subyektiv anglanishini tahlil qilishga harakat qilishimiz bilan, biz vaqt tajribalarining fenomenologik mazmunini juda o'ziga xos qiyinchiliklar, qarama-qarshiliklar va chalkashliklarga duch kelamiz" [12]. Faylasuflar tajribasiga murojaat qilishning o'zi ham vaqt ong shakli sifatida hisobga olinishi kerak bo'lgan haqiqat ekanligini isbotlaydi.

O'z navbatida, oldingi falsafiy an'anga tayangan Arastu talqinida vaqt "biz hisoblaydigan emas, hisoblangan raqam" [13]. O'z fikrlarimiz o'zgarib yoki ongimizda o'zgarishlar yuz

berayotganini sezmasak, bizga vaqt o'tgandek tuyulmaydi. Vaqtning doimiy harakatchanligi va o'zgaruvchanligini moddiy obyektlarning harakatchanligi va o'zgaruvchanligi bilan izohlash mumkin, buning uchun vaqt "harakat o'lchovi" sifatida belgilanadi. Ammo Arastu "ruh yo'qligida vaqt mavjud bo'ladimi yoki yo'qmi" degan savolga juda aniq javob beradi. Vaqt sanaladigan son bo'lgani uchun u hisoblagichsiz mavjud bo'lmaydi. Bu shuni anglatadiki, faqat "ruh" yoki "ruhning ongi" hisoblashi mumkin va shuning uchun "ruhsiz vaqt mavjud emas".

Gusserl vaqt anglash jarayonini tahlil qilish uchun:

1. Praimpressiya (die Urimpression) - "Hozir, davr" (dastlabki taassurot);

2. Retensiya (die Retention) - ya'ni bu hozirgi nuqtaning ongda saqlanishi;

3. Protensiya (die Protention) - ya'ni "kelgusidagi voqelik"ni anglashni tashkil etuvchi kutish.

Ongning vaqtning o'lchash qobiliyatini tan olgan holda, siyosiy vaqt yoki davrni siyosiy ong belgilab berishi haqidagi fikrni isbotlab berish mumkin. Ya'ni o'timish, hozirgi davr va kelajak davrni anglash, ongda kechinmalar, idrok va orzu umidlar bilan bog'liq.

Mamlakatning siyosiy taraqqiyotidagi ma'lum bir davr aholining siyosiy ongi bilan belgilanishi vaqtning ong bilan o'lchanishiga doir fenomenologik ta'limotlar bilan izohlanadi.

Jamiyatning modernizatsiyasi aholi siyosiy ongidagi o'zgarishlar bilan bilan o'lchanadigan hodisa sifatida qabul qilinishi va modernizatsion jarayonlar siyosiy transformatsiya shaklida nafaqat institutsional o'zgarishlar, balki avvalo siyosatning subyektiv anglanishi (refleksiya)dagi o'zgarishlar hosilasi ekanligini isbotlaydi. Demak siyosiy transformatsiya jarayonlari institutsional o'zgarishlardan ko'ra ko'proq siyosiy ongda o'zgarishlar uchun ijtimoiy va siyosiy shart-sharoitlar yaratishi kerak bo'ladi.

Xulosa va takliflar. Jamiyatning modernizatsiyalashuvi sharoitida siyosiy ongning o'sishi o'zaro bog'liq omillar majmuiga tayanadi:

1. Ta'lim va tarbiya tizimini rivojlantirish: uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirish, ta'lim va demokratiya o'rtasidagi bog'liqlik, inson salohiyatini rivojlantirishda ta'limning roli, siyosiy ta'lim va ma'rifat fuqarolik madaniyati, fuqarolik munosabatlarini shakllantirishda ta'limning roli, ayniqsa, fuqarolik kompetensiyasi shakllanishida o'rni katta.

2. So'z erkinligi va axborotdan foydalanish: ommaviy axborot vositalari erkinligi, jamiyat taraqqiyoti uchun so'z va matbuot erkinligi zarurligi, zamonaviy demokratik jamiyatda ommaviy axborot vositalarining roli, turli axborot manbalaridan foydalanish, raqamli davrda raqamli tafovut va axborotdan foydalanish imkoniyati, dezinformatsiya va aksiltarg'ibot, mediasavodxonlik va tanqidiy fikrlashni shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

3. Fuqarolik jamiyati va siyosiy madaniyatni rivojlantirish: fuqarolik jamiyati institutlarining shakllanishi, jamoatchilik fikri va fuqarolik jamiyatini shakllantirish, siyosiy madaniyat rivoji, siyosiy madaniyatning turli ko'rinishlari va ularning siyosiy jarayonlarga ta'siri, saylovlar va referendumlarda ishtirok etish, siyosiy xulq-atvor va siyosiy ishtirokka e'tibor qaratish lozim.

4. Iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy barqarorlik: iqtisodiy barqarorlik va farovonlik, iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy tuzum o'rtasidagi bog'liqlik, ijtimoiy adolat va tenglik, ijtimoiy davlat va adolatli jamiyat nazariyasi, korrupsiyaga qarshi faol kurashni amalga oshirish.

5. Siyosiy raqobat va ko'ppartiyaviylikning rivojlanishi: erkin va adolatli saylovlar, ko'ppartiyaviylik tizimi, partiyaviy tizimlar va ularning siyosiy barqarorlikka ta'siriga e'tibor qaratish.

6. Milliy-madaniy xususiyatlarni hisobga olgan holda: mahalliy sharoitga moslashish, madaniyatning siyosiy jarayonlarga ta'siri, mintaq va madaniyatga qarab modernizatsion jarayonlarning farqlanishiga tayanadi.

1. Moore W.E. Social Change. Englewood Cliffs, N.Y.: Prentice-Hall, 1974. P. 34-46; Qarang: Vago S. Social Change. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1989. P. 75-79; Штомпка П. Социология социальных изменений. М.: Аспект Пресс, 1996. С. 31-37.
2. Алексеев В.В., Побережников И.В. Школа модернизации: эволюция теоретических основ // Уральский исторический вестник. Екатеринбург, 2000. № 5-6: Модернизация: факторы, модели развития, последствия изменений. С. 8-49.
3. Амонов Б.А. Жамиятни модернизациялаш концептуал моделларининг сиёсий-фалсафий тахлили. Сиёсий фанлар доктори (DSc) диссертацияси автореферати. –Т.: 2019. -Б.24.
4. Демократические переходы: варианты путей и неопределенность результатов (круглый стол) // Полис. -1999. - №3. - С.30-52.
5. Шмиттер Ф. Размышления о гражданском обществе и консолидации демократии // Полис. - 1996. - №5. -С.16-28.
6. Ашимбаев М.С. Политический транзит: от глобального к национальному измерению. URL: <http://www.kisi.kz> (мурожаат санаси: 12.06.2024)
7. Рукавишников О. В. Политическая культура и демократизация в посткоммунистических страна. URL: <http://politanalysis.narod.ru>. (мурожаат санаси: 12.06.2024)
8. Пшеворский А. Демократия и рынок. Политические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке. - М.: Росспэн, 2000. - 319с.
9. Харитонов А.Г. Генезис демократии (попытка реконструкции транзитологических моделей) // Полис. -1996. - №5. - С.70-80.
10. Растоу Д. Переходы к демократии: попытка динамической модели // Полис. - 1996. - №5. - С.5-16.
11. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация на исходе XX века. - М.: Университетская библиотека; «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2003. -368 с.
12. Гуссерль Э. Собр. соч. Т. I : Феноменология внутреннего сознания времени / пер. с нем., составл., вступ. статья В. И. Молчанова. М. : Гнозис, 1994. –С.5.
13. Аристотель. Соч. : в 4 т. М. : Мысль, 1981. Т. 3. –С.149.